

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/262180612>

Verkiezingsbeloften: een verouderd ritueel?

Chapter · January 2014

CITATIONS

0

READS

41

1 author:

[Tom Louwerse](#)

Leiden University

40 PUBLICATIONS 181 CITATIONS

SEE PROFILE

All content following this page was uploaded by [Tom Louwerse](#) on 09 May 2014.

The user has requested enhancement of the downloaded file. All in-text references [underlined in blue](#) are added to the original document and are linked to publications on ResearchGate, letting you access and read them immediately.

Verkiezingsbeloften: een verouderd ritueel?

Tom Louwerse²⁹

Het partijmandaatmodel staat aan de basis van onze representatieve democratie: partijen formuleren programma's, kiezers maken daaruit hun keuze en politici implementeren deze programma's in parlement en regering. Daarmee vervullen partijen een belangrijke schakel tussen burger en beleid. Kiezers zijn er echter niet van overtuigd dat partijen hun verkiezingsbeloften daadwerkelijk vervullen. Deze bijdrage onderzoekt het belang van het partijmandaat in de hedendaagse vertegenwoordigende democratie. Beloftevervulling blijkt beter te verlopen dan kiezers denken, maar er is zeker geen perfecte relatie tussen beloften en beleidsuitkomsten. Het is onwaarschijnlijk dat institutionele veranderingen zullen bijdragen aan een sterke verbetering van de mandaatvervulling. Eerder moet worden gekeken hoe de stabiliteit van regeringen kan worden vergroot. Daarnaast is het de taak van politici om verwachtingen en resultaat beter op elkaar af te stemmen.

1 Inleiding

Wie onderzoek doet naar de vervulling van verkiezingsbeloften door politieke partijen krijgt vaak te horen: 'Dat weten we toch allang? Natuurlijk doen partijen niet wat ze beloven!' Nederlandse burgers zijn maar weinig overtuigd van de intentie en capaciteiten van politici als het gaat om beloften. Ruim 90 procent van de burgers is het (helemaal) eens met de stelling dat politici meer beloven dan ze kunnen waarmaken. Zo'n 50 procent vindt niet dat politici hun beloftes waarmaken, en nog eens ruim 40 procent antwoordt neutraal op die stelling (zie tabel 1).

Dit geringe vertrouwen in beloftevervulling staat in schril contrast met het belang van beloften bij verkiezingen. Alle politieke partijen presenteren partijprogramma's die, op een enkele uitzondering na, in de laatste decennia zijn verworden tot encyclopedieën waarin men het partijstandpunt over een breed scala aan politieke kwesties kan opzoeken. Hoewel waarschijnlijk vrijwel geen enkele kiezer alle beschikbare programma's zal lezen, worden programma's en de daarin vervatte beloften veel gebruikt in de campagne, bijvoorbeeld tijdens verkiezingsdebatten waarin partijleiders elkaar aanvallen op hun programma's, voor het samenstellen van stemadvieshulpen op internet, ten behoeve van programmavergelijkingen in kranten, en voor de veelbesproken (financiële) doorrekening van de partijplannen door het Centraal Planbureau (CPB) en het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL).

²⁹ Dr. Tom Louwerse is als universitair docent verbonden aan Trinity College Dublin, Ierland. Zijn onderzoek richt zich op politieke representatie, legitimiteit en parlementair gedrag. In 2011 promoveerde hij aan de Universiteit Leiden op het proefschrift *Political parties and the democratic mandate. Comparing collective mandate fulfillment in the United Kingdom and The Netherlands*. E-mail: Tom.Louwerse@tcd.ie

Dit contrast tussen het veelvuldige gebruik van verkiezingsbeloften en het geringe vertrouwen van burgers daarin, roept vragen op over de noodzaak van dit soort beloften. Waarom zouden partijen eigenlijk beloften doen; hoe kunnen we dit relateren aan de functies van politieke partijen? Gaat het in de praktijk zo slecht met de beloftevervulling als burgers denken? Welke maatregelen kunnen bijdragen aan het versterken van politieke representatie middels beloftevervulling? In deze bijdrage staan deze vragen centraal.

Allereerst kijken we naar de achtergrond van het systeem van beloftevervulling. Dit zogenoemde *partijmandaatmodel* sluit nauw aan bij de representatieve functies van politieke partijen, maar biedt wel een ‘top-down’ benadering van de relatie tussen partijen en kiezers. Hoewel men zich kan afvragen in hoeverre dit past in de huidige tijdsgeest, laat een verkenning van alternatieven zien dat het partijmandaatmodel waarschijnlijk voorlopig nog wel een rol zal blijven spelen. Daarna breng ik in kaart in hoeverre kiezersopvattingen over beloftevervulling samenvallen met hun opvattingen over de werking van het democratisch systeem en in welke mate partijen zich aan hun verkiezingsmandaat houden. Op basis van deze bevindingen zal ik verkennen in hoeverre institutionele veranderingen en aanpassingen van het gedrag van partijen kunnen bijdragen aan een verbetering in de werking van het partijmandaatmodel.

Tabel 1: Kiezersopvattingen over verkiezingsbeloftes

	Tegen beter weten in beloven politici meer dan ze kunnen waarmaken (%)	Politici houden zich aan hun beloftes (%)
Helemaal mee eens	29	0
Mee eens	63	8
Niet mee eens, niet mee oneens*	-	43
Mee oneens	7	44
Helemaal mee oneens	1	7
Total	100	100

*De middencategorie was niet als antwoordoptie beschikbaar bij de eerste stelling.

Bron: Nationaal Kiezersonderzoek (2010). Antwoorden zijn gewogen op basis van leeftijd, geslacht, burgerlijke staat, verstedelijking, regio, etniciteit en opkomst bij verkiezingen.

2 Waarom verkiezingsbeloften?

De praktijk waarin partijen voor de verkiezingen met partijprogramma's komen waarin ze beloften doen voor de komende (parlementaire) periode, kan worden gerelateerd aan het zogenoemde partijmandaatmodel, ook wel het 'responsible party model' genoemd' ([Ranney, 1954](#); [Thomassen, 1994](#)). Dit model stelt dat we een representatieve verbinding tot stand kunnen brengen tussen de opvattingen van kiezers en de opvattingen en gedragingen van volksvertegenwoordigers indien aan een drietal voorwaarden wordt voldaan: (a) partijen presenteren voor de verkiezingen programma's die voldoende onderscheidend zijn, (b) kiezers laten hun stem op een partij afhangen van de inhoud van die programma's, en (c) partijen vervullen hun beloften na de verkiezingen ([Louwerse, 2011b](#), p. 426–427). De werking van dit systeem is het duidelijkste als er maar twee politieke partijen zijn: de partij die de verkiezingen wint, heeft de steun van meer dan 50 procent van het electoraat en verkrijgt daarmee een mandaat om het verkiezingsprogramma te implementeren.

Als er meer dan twee politieke partijen meedoen met verkiezingen, verdwijnt het automatische mandaat voor de verkiezingswinnaar. In de praktijk zijn er maar weinig landen waar één partij daadwerkelijk meer dan 50 procent van de stemmen krijgt. Zelfs in landen als Groot-Brittannië, waar twee partijen de dienst uitmaken, krijgt de verkiezingswinnaar normaal gesproken niet meer dan 40 tot 45 procent van de stemmen. Het is dan problematisch om het verkiezingsmandaat te interpreteren als een mandaat om te regeren. Wat overblijft is een mandaat om te representeren. Indien kiezers hun partijkeuze op de beloften van de verschillende partijen baseren, mogen zij verwachten dat de partij van hun keuze zich na de verkiezingen maximaal zal inzetten om deze beloften te vervullen. Of de partij daarin slaagt, zal afhangen van de vraag of er een parlementaire meerderheid gevonden kan worden.

Het partijmandaatmodel sluit aan bij verschillende representatieve functies van partijen: de articulatie van wensen en belangen van kiezersgroepen en de aggregatie en integratie van die wensen en belangen in een coherent en uitvoerbaar beleidsprogramma. De vraag is of zo'n centrale rol van politieke partijen in het representatieve proces noodzakelijk is. Het partijmandaatmodel kan worden gezien als een ex ante en 'top-down' benadering van het representatieve proces ([Andeweg & Thomassen, 2005](#)). Het is een ex ante benadering, omdat kiezers hun electorale keuze baseren op de beloften die partijen doen over de toekomst, niet op wat partijen in het verleden hebben gedaan (ex post). Men kan zich afvragen of kiezers niet meer gediend zouden zijn bij mogelijkheden om partijen daadwerkelijk af te rekenen op hun prestaties ([Andeweg & Thomassen, 2011](#); [Andeweg, 2011](#)). Daarnaast is het partijmandaatmodel een vorm van representatie van bovenaf, waarbij partijen hun plannen voorleggen aan de kiezers, die daaruit een keuze maken. Een alternatief zou zijn om de representatieve relaties meer van onderop te initiëren, waarbij burgers zelf meer betrokken zijn bij het samenstellen van beleidsprogramma's.

Juist in een tijd waarin burgers hun binding met een enkele partij steeds meer loslaten, lijkt het partijmandaatmodel zijn langste tijd gehad te hebben. Kiezers kijken nog wel naar de inhoud, maar wisselen tegenwoordig gemakkelijk van partij ([Van der Meer et al., 2012](#)). Past dan een systeem met (ideologische) partijen nog wel? Zou een politiek stelsel waarin plannen van onderop worden gemaakt, en politici achteraf worden afgerekend op hun beleid niet beter aansluiten bij een individualistische samenleving met kritische burgers?

Eén alternatief zou zijn om in de representatieve relatie meer nadruk te leggen op *afrekening* (Andeweg & Thomassen, 2011). Er zou een verschuiving kunnen plaatsvinden van *ex ante* naar *ex post* representatie, waarbij kiezers bij verkiezingen zich vooral de vraag stellen of ze vinden dat de zittende regering het goed heeft gedaan. Partijen leggen niet vooraf allerlei plannen voor ter autorisatie door kiezers, maar leggen achteraf rekenschap af over hun opstelling in parlement en regering. In het Nederlandse systeem met veel partijen en coalitieregeringen is dit lastig. Allereerst moeten kiezers weten welke partijen in de regering zitten, wat lang niet altijd het geval is (Fortunato & Stevenson, 2013). Indien men dat wel weet en negatief is over het regeringsbeleid, dient nog altijd te worden gekozen uit meerdere oppositiepartijen. Aangezien oppositiepartijen hun beleid niet in de praktijk hebben kunnen brengen, zullen bij die keuze de plannen van de verschillende oppositiepartijen waarschijnlijk onderdeel van de afweging zijn. Puur retrospectief stemmen is dus lastig. Belangrijker nog is het probleem dat er in Nederland een zwakke relatie bestaat tussen de verkiezingsuitslag en de regeringsvorming. Je kunt proberen om de regering af te straffen middels een stem op de oppositie, maar de kans is groot dat op z'n minst één van de regeringspartijen na de verkiezingen opnieuw in de coalitie zit. Sterker nog, dit is in Nederland sinds de invoering van het systeem van evenredige vertegenwoordiging altijd het geval geweest. Afrekenen is in Nederland dus helemaal niet zo gemakkelijk.

Los van de problemen met *ex post* representatie in Nederland, kan men zich afvragen of het überhaupt wel mogelijk is om retrospectieve en prospectieve redenen voor de stemkeuze helemaal los van elkaar te zien. Zeker in coalitiesystemen spelen prospectieve redenen, zoals de plannen van partijen voor de toekomst, een belangrijke rol in het stemgedrag van kiezers (Anderson, 2007, p. 289–290; Van der Eijk & Franklin, 2009, p. 207–208). Afstraffen van de zittende elite is één ding, maar dat gaat natuurlijk vaak gepaard met de hoop daar iets beters voor terug te krijgen; partijen die een andere koers varen. Zelfs als we erin zouden slagen om *afrekening* meer centraal te stellen, ligt het dus in de lijn der verwachting dat ook verkiezingsbeloften een voorname rol blijven spelen in ons representatieve systeem.

Een andere insteek zou zijn om het representatieve systeem minder van bovenaf te organiseren en meer ruimte te laten voor inbreng van onderop. Politieke partijen bieden nu vaste menu's aan kiezers aan, maar misschien willen hedendaagse kiezers wel meer mogelijkheden om hun eigen maaltijd samen te stellen? Een dergelijke wens staat op gespannen voet met de ontwikkeling dat partijen in de laatste decennia steeds meer exclusief zijn geworden. Bij de meeste partijen mag iedereen lid worden, maar in de praktijk doet maar zo'n 2,5 procent van het electoraat dit. De vraag is of deze manier van representatie van wensen en verlangens (nog) aansluit bij de manier waarop burgers dit graag georganiseerd zien. Veel burgers zijn best maatschappelijk betrokken, maar nemen liever initiatieven op specifieke terreinen (WRR, 2012). Pogingen om politieke partijen meer open te stellen, zijn veelal gericht op de keuze van kandidaten, niet op de formulering van beleid (denk aan open 'primaries', zoals in de Verenigde Staten, maar ook bij de sociaal-democraten in Frankrijk en Italië). Pogingen om bredere groepen te betrekken bij de formulering van partijprogramma's resulteerden bij de Duitse Piratenpartij in een omvangrijk, maar weinig samenhangend programma, waarbij discussies werden gedomineerd door een relatief kleine groep activisten (Hartleb, 2013, p. 137–138). Juist voor de aggregatie en integratie van wensen en verlangens blijkt enige vorm van structurele organisatie in de praktijk van belang.

3 Onvervulde beloften en ontevreden kiezers

Al met al lijkt het erop dat het systeem waarin partijen beleidsprogramma's voorleggen aan kiezers, voorlopig een belangrijke plaats zal blijven innemen in westerse democratieën. In de inleiding bleek al dat kiezers weinig vertrouwen hebben in de vervulling van die beloften door politici. Dat kan een probleem opleveren omdat dit het vertrouwen in het politieke systeem, alsook de legitimiteit van het systeem kan ondermijnen.

Tabel 2: Vervulling verkiezingsbeloften en tevredenheid met werking democratie (%)

Helemaal mee eens		Politici houden zich aan hun beloftes**					Totaal
		Mee eens	Niet mee eens, niet mee oneens	Mee oneens	Helemaal mee oneens		
Tevredenheid democratie*	Zeer Tevreden	0	10,4	6,8	5,8	4,5	6,4
	Tamelijk tevreden	85,7	65,9	76,3	64,3	36,9	67,5
	Niet erg tevreden	14,3	21,5	15,4	26,6	36,0	22,3
	Helemaal niet tevreden	0	2,2	1,5	3,4	22,5	3,8
Totaal (N _{herwogen})		7	135	649	711	111	1613

* Bent u over het algemeen genomen zeer tevreden, tamelijk tevreden, niet erg tevreden of helemaal niet tevreden over de manier waarop de democratie in Nederland functioneert?

** Politici houden zich aan hun beloftes

Bron: Nationaal Kiezersonderzoek (2010). Antwoorden zijn gewogen op basis van leeftijd, geslacht, burgerlijke staat, verstedelijking, regio, etniciteit en opkomst bij verkiezingen. ($\chi^2(12)=169,87$, $p < 0,01$, $g = 0,31$, $t_b = 0,18$).

Mensen die het (helemaal) niet eens zijn met de stelling dat politici zich aan hun beloften houden, zijn over het algemeen minder tevreden over de werking van de democratie in Nederland (zie tabel 2). Ruim 20 procent van degenen die het helemaal niet eens zijn met die stelling, is helemaal niet tevreden over de werking van democratie in Nederland, tegenover hooguit enkele procenten voor mensen die positiever zijn over beloftevervulling. De relatie is niet bijzonder sterk, maar over het algemeen is de ontevredenheid hoger onder degenen die negatiever zijn over beloftevervulling. Deze associatie vormt evenwel geen bewijs voor een causaal effect van beloftevervulling op tevredenheid met de democratie: mensen kunnen hun opinie over beloftevervulling evengoed af laten hangen van hun algemene indruk over de werking van de democratie. Als we met meer geavanceerde statistische technieken controleren voor achtergrondvariabelen zoals leeftijd,

geslacht, sociale status, opleiding, religie, politieke kennis en algemeen vertrouwen in mensen, blijft het verschil in tevredenheid in de werking van de democratie tussen degenen die negatief denken over beloftevervulling en anderen bestaan.³⁰ Er bestaat wél een duidelijke samenhang tussen beloftevervulling en vertrouwen in politieke partijen. Dit suggereert dat negatieve gevoelens over beloftevervulling onderdeel zijn van een in het algemeen negatieve houding ten opzichte van politieke partijen en politici.

Is die negatieve houding, als het om beloftevervulling gaat, eigenlijk wel terecht? Onderzoek naar mandaatvervulling schetst een beeld van een zeker niet perfect, maar alleszins redelijk niveau van beloftevervulling. Onderzoek in de traditie van de beloftebenadering, waarbij wordt gekeken naar het percentage verkiezingsbeloften dat wordt omgezet in regeringsbeleid, laat zien dat Nederlandse coalitiepartijen zo'n 57 procent van hun beloften om weten te zetten in beleid (Thomson 1999). Voor oppositiepartijen ligt dat lager (33 procent), maar deze partijen maken dan ook geen deel uit van het kabinet en hebben daarmee veel minder mogelijkheden tot het daadwerkelijk implementeren van hun plannen. Bij het idee van het regeringsmandaat past bovendien dat degenen die de verkiezingen niet 'winnen' ook minder van hun programma weten te realiseren. Thomson (2011) laat zien dat kiezers over het algemeen negatiever zijn over beloftevervulling dan volgens objectieve maatstaven noodzakelijk is.

De ruimtelijke benadering van onderzoek naar het kiezersmandaat bevestigt dit beeld. Dit onderzoek kijkt naar de mate waarin partijen in verkiezingsprogramma's en parlementaire debatten gelijke posities innemen op beleidsdimensies, zoals economie, buitenlandbeleid, milieu en immigratie. De overeenstemming in posities is niet perfect, maar er is veelal een duidelijke congruentie te zien (Louwerse, 2011a). Bovendien is er geen sprake van een afname van beleidscongruentie sinds de jaren 1950 (Louwerse, 2012). De aandachtbenadering is minder positief over het verkiezings-mandaat in Nederland. Deze benadering kijkt naar de overeenkomst van prioriteiten van partijen in hun verkiezingsprogramma's en de besteding van overheidsgeld. Deze overeenkomst is voor Nederland relatief laag, net als overigens in België, maar ook een land als Groot-Brittannië scoort slecht (Klingemann, Hofferbert & Budge, 1994).

Al met al doet Nederland het, ook in internationaal-vergelijkend opzicht, behoorlijk goed als het gaat om de vervulling van het representatieve mandaat (de mate van overeenstemming tussen het verkiezingsprogramma en het parlementaire gedrag van een partij) en relatief minder goed als het

30 Deze conclusie kan worden getrokken op basis van een nearest neighbour propensity score matching-analyse. Allereerst werd beloftevervulling gedichotomiseerd, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen degenen die hierover negatief zijn en degenen die niet-negatief zijn (positief of neutraal). Er werd een matching model gedraaid met geslacht, leeftijd, sociale klasse, religieuze denominatie, opleidingsniveau, urbanisatie, huishoudinkomen, politieke interesse, en algemeen vertrouwen in mensen als verklarende variabelen. Vervolgens werd de score op tevredenheid met democratie gemodelleerd op basis van gedichotomiseerde beloftevervulling en de controlevariabelen (in een ordinal logit model met de propensity scores als gewichten). Het effect van beloftevervulling op tevredenheid met democratie is statistisch significant. De resultaten van deze analyse zijn op aanvraag verkrijgbaar bij de auteur.

gaat om het tot stand brengen van congruentie tussen partijprogramma's en het uiteindelijke beleid (zie ook Van der Kouwe, Pennings & Keman 2011). Dat is niet zo verwonderlijk als je bedenkt dat het Nederlandse partijsysteem behoorlijk versnipperd is en met de wensen en verlangens van veel partijen rekening moet worden gehouden. De uitslag van de verkiezingen wordt niet één-op-één vertaald in de samenstelling van de regering en overheidsbeleid. Dit is geen nieuw fenomeen: het bestaande onderzoek geeft weinig aanleiding om te vermoeden dat er in het verleden een grote mate van beleidscongruentie was en nu niet meer.

Hoewel afnemende partijidentificatie en kiezersvolatiliteit vaak worden gekoppeld aan een afnemend belang van politieke partijen en partijrepresentatie, zijn dit juist ontwikkelingen die kunnen bijdragen aan het goed functioneren van het partijmandaat. Kritische kiezers die bereid zijn om bij volgende verkiezingen op een andere partij te stemmen vormen de 'stok achter de deur'. Als een partij toch wel kan rekenen op steun van de kiezer, zal zij minder gemotiveerd zijn om althans om electorale redenen tot beloftevervulling over te gaan. Toch schuilt er ook een gevaar in deze kritische houding van kiezers. Het kan namelijk leiden tot een vorm van hyperresponsiviteit waarbij politici hun gedrag zo veel mogelijk proberen af te stemmen op de wisselende voorkeuren van kiezers uit angst voor de electorale afrekening. Dat kan het implementeren van het (doorgaans redelijk coherente) partijprogramma in de weg zitten: wel de populaire maatregelen uitvoeren, maar bij-behorende pijnlijke hervormingen laten zitten, afschuiven op 'Brussel' of delegeren aan gemeenten. Of kritische kiezers nu positief of negatief zijn voor het mandaatmodel hangt mede af van de opstelling van de kiezer: beloont deze het consistent nastreven van verkiezingsprogramma's of toch vooral het na-jagen van publieke opinie?

4 Een toekomstbestendig partijmandaat: conclusies en aanbevelingen

Hoewel politicologisch onderzoek een positiever beeld schetst over het partijmandaat dan uit kiezersonderzoek naar voren komt, laat datzelfde onderzoek zien dat er nog behoorlijke ruimte voor verbetering is. Er blijkt nog zeker een gat te bestaan tussen de beloften van partijen en wat zij na de verkiezingen doen in het parlement, zeker in de perceptie van veel kiezers. Wat kunnen we doen om beloftevervulling te verbeteren en kiezers daar positiever over te laten denken?

Men kan allereerst denken aan veranderingen in de manier waarop we onze publieke instituties organiseren. Meerderheidssystemen, politieke stelsels waarin het kiesstelsel zo gekozen is dat één partij of stroming een meerderheid wint, zouden wellicht tot een hogere mate van beloftevervulling kunnen leiden. De literatuur is verdeeld op dit punt. Onderzoek met behulp van de beloftebenadering laat zien dat beloftevervulling doorgaans het hoogste is in het Verenigd Koninkrijk ([Mansergh & Thomson, 2007](#)). Dat land scoort juist weer matig volgens de aandachtbenadering, terwijl Louwse (2011a) met behulp van de ruimtelijke benadering geen verschil vindt tussen Nederland en Groot-Brittannië. In termen van het representatieve mandaat lijkt een systeemverandering dus niet zoveel zin te hebben.

Als het gaat om het omzetten van beloften in beleid, is er meer ruimte voor verbetering door institutionele veranderingen. Dat zal dan overigens geen half werk moeten zijn: het systeem zal echt moeten zorgen dat er na de verkiezingen een meerderheidsregering gevormd kan worden. Als er

sprake is van een één partij-minderheidskabinet (zoals bijvoorbeeld in Canada), machtsdeling (zoals in de Verenigde Staten) of coalitiekabinetten (zoals in Ierland), dan is een verbetering van beloftevervulling minder realistisch (Mansergh & Thomson, 2007). Zo'n verandering richting een meerderheidssysteem heeft bovendien niet alleen maar voordelen. Men kan zich afvragen wat een kiezersmandaat voorstelt als de partij die de verkiezingen wint en een meerderheid van zetels krijgt, in feite slechts 40 procent van de stemmen ontving. Is dat een democratisch mandaat om te regeren? Daarnaast verloopt politieke representatie in het algemeen allesbehalve vlekkeloos in meerderheidssystemen: de verschillen tussen kiezersvoorkeuren en de opinies van politici zijn even groot of groter als in consensusdemocratieën als de Nederlandse (Blais & Bodet, 2006; Budge & McDonald, 2007; Golder & Stramski, 2010; Powell, 2009) a growing body of literature has used a variety of approaches and data in measuring positions of citizens and representatives. The most recent studies, contrary to previous ones, show no significant difference between ideological congruence in single member district (SMD) en tevredenheid over democratie is eerder lager (Blais & Loewen, 2007; Lijphart, 1999; Van der Meer, 2010). Van grootschalige institutionele hervormingen valt dus niet al te veel te verwachten als het gaat om het verbeteren van het representatieve proces.

Electoraal onzekerheid speelt in toenemende mate een rol in het vertegenwoordigende proces. Indien regeringspartijen moeten vrezen voor hun electorale lot, zullen ze sneller geneigd zijn om responsief te zijn naar de publieke opinie (Hobolt & Klemmensen, 2008; Soroka & Wleziën, 2010). Dit is aan de ene kant goed voor het partijmandaatmodel, omdat het, zoals hierboven betoogd, een stok achter de deur is voor partijen. Aan de andere kant kan het ook leiden tot politiek op de zeer korte termijn, waarbij programma's en coherent beleid worden geslachttofferd op het altaar van de politieke responsiviteit. Dit gevaar is het grootste wanneer de electorale cyclus zeer kort is, waardoor politici zich meer richten op herverkiezing dan op beleid en wetgeving. Een goed functionerend partijmandaatsysteem heeft behoefte aan een periode waarin dit mandaat uitgevoerd kan worden. In Nederland is hier in de laatste tien jaar nauwelijks sprake van, aangezien de meeste regeringen na twee tot drie jaar het veld ruimen. Dit kan men relateren aan de politieke fragmentatie en electorale competitie vanaf de linker- en rechterflank. Er zijn maatregelen denkbaar, zoals het invoeren van een constructieve motie van wantrouwen, waardoor fragmentatie en polarisatie minder snel leiden tot regeringswisseling en nieuwe verkiezingen. Nu zijn nieuwe verkiezingen de norm na een kabinets-crisis, terwijl het in veel landen gebruikelijk is dat in zo'n geval wordt gezocht naar een alternatieve regeringscoalitie. Als nieuwe verkiezingen toch nodig zijn, zouden die best wel wat sneller georganiseerd mogen worden, zodat er minder lang sprake is van regering door een demissionair kabinet.

Naast beperkte institutionele hervormingen, kunnen partijpolitici zelf ook bijdragen aan een verbetering van de perceptie over verkiezingsbeloften. Natuurlijk zijn compromissen noodzakelijk in een consensusdemocratie. Geen enkele partij zal haar programma geheel kunnen uitvoeren na de verkiezingen. En veel zaken zijn door parlement en regering maar beperkt te beïnvloeden, mede omdat besloten is om die taken aan de markt over te laten of buiten de invloedssfeer van gekozen

politici te plaatsen, denk bijvoorbeeld aan de centrale bank.³¹ Dat weet men vóór de verkiezingen echter ook al. Desondanks laten veel partijen tijdens verkiezingen vaak de indruk ontstaan dat alles beter wordt indien men maar op hén stemt. Een gunstige uitzondering was PvdA-leider Samsom die tijdens de campagne van 2012 herhaaldelijk benadrukte dat hij geen garanties kon geven, omdat er na de verkiezingen onderhandeld zou moeten worden.³² Na de verkiezingen hebben politici vervolgens vaak de neiging om de gesloten compromissen te gaan verdedigen als ware het hun eerste keus. Ze zouden er verstandiger aan doen om het onderscheid te blijven maken tussen het eigen programma en het gesloten, in hun ogen verdedigbare, compromis. Vooraf dus benadrukken dat het verkiezingsprogramma een inzet is, geen garantie op resultaat; na de verkiezingen een compromis ook als zodanig (durven) uitleggen.

Democratie is niet een systeem waarin iedereen altijd zijn zin krijgt. Juist bij de aggregatie en integratie van belangen kunnen partijen een belangrijke rol spelen. Het sluiten van compromissen zorgt meestal voor teleurstelling bij bepaalde groepen kiezers, maar leidt er ook toe dat het verschil tussen de winnaars en verliezers van verkiezingen minder groot is ([Anderson & Guillory, 1997](#)). De fragmentatie van het Nederlandse partijstelsel leidt er toe dat de verbinding tussen kiezersvoorkeuren en beleidsuitkomsten indirect is en buiten de directe invloedssfeer van de kiezer valt. Het voordeel is de ruime keuze aan alternatieven die de Nederlandse kiezer heeft: van SGP tot D66, van SP tot VVD, van GroenLinks tot PVV. De mandaatvervulling is in Nederland zeker niet perfect, maar kiezers mogen soms wel wat kritischer zijn in hun onderscheid tussen wat wél volgens belofte gebeurt en wat níet. Dat stimuleert politici meer om zich aan hun beloften te houden, dan een algehele afkeer van politiek en politici.

31 Men kan zich afvragen of hierin niet een probleem schuilt voor de vertegenwoordigende democratie. Hebben democratisch gelegitimeerde instellingen nog wel voldoende invloed op het beleid? Die vraag valt buiten de reikwijdte van deze bijdrage, al kan worden opgemerkt dat de overheid in beginsel kan besluiten om bepaalde zaken (weer) meer direct onder democratische controle te laten vallen.

32 Merk op dat die houding behoorlijk werd ondermijnd door de tweede kandidaat op de PvdA-lijst, Jetta Klijnsma, die tijdens de presentatie van de Stemwijzer opmerkte: *'Bij mij staat Rutte helemaal onderaan. Dat wil ik ook zeer uitdragen deze campagne, want een tweede kabinet-Rutte: ik moet er niet aan denken'* (NOS, 2012). Klijnsma werd na de verkiezingen in 2012 staatssecretaris in het kabinet Rutte-II.

Literatuur

Anderson, Christopher J., & Christine A. Guillory (1997), 'Political institutions and satisfaction with democracy: a cross-national analysis of consensus and majoritarian systems', in: *American Political Science Review*, 91, nr. 1, p. 66–81.

Anderson, Christopher J. (2007), 'The end of economic voting? Contingency dilemmas and the limits of democratic accountability', in: *Annual Review of Political Science*, 10, nr. 1, p. 271–296.

Andeweg, Rudy B. (2011), 'Approaching perfect policy congruence: measurement, development, and relevance for political representation', in: Martin Rosema, Bas Denters & Kees Aarts (red.), *How democracy works*, Amsterdam: Amsterdam University Press, p. 39–52.

Andeweg, Rudy B., & Jacques J.A. Thomassen (2005), 'Modes of political representation: toward a new typology', in: *Legislative Studies Quarterly*, 30, nr. 4, p. 507–528.

Andeweg, Rudy, & Jacques Thomassen (2011), *Van afspiegelen naar afrekenen? De toekomst van de Nederlandse democratie*, Leiden: Leiden University Press.

Blais, André, & Marc André Bodet (2006), 'Does proportional representation foster closer congruence between citizens and policy makers?', in: *Comparative Political Studies*, 39, nr. 10, p. 1243–1262.

Blais, André, & Peter Loewen (2007), 'Electoral systems and evaluations of democracy', in: William Cross (red.), *Democratic Reform in New Brunswick*, Toronto, Canada: Canadian Scholars' Press, p. 39–57.

Budge, Ian, & Michael D. McDonald (2007), 'Election and party system effects on policy representation: bringing time into a comparative perspective', in: *Electoral Studies*, 26, nr. 1, p. 168–179.

Eijk, Cees van der, & Mark N. Franklin (2009), *Elections and voters*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Fortunato, David, & Randolph T. Stevenson (2013), 'Performance voting and knowledge of cabinet composition', in: *Electoral Studies*, 32, nr. 3, p. 517–523.

Golder, Matt, & Jacek Stramski (2010), 'Ideological congruence and electoral institutions', in: *American Journal of Political Science*, 54, nr. 1, p. 90–106.

Hartleb, Florian (2013), 'Digital campaigning and the growing anti-elitism. The Pirates and Beppe Grillo', in: *European View*, 12, nr. 1, p. 135–142.

Hobolt, Sara Binzer, & Robert Klemmensen (2008), 'Government responsiveness and political competition in comparative perspective', in: *Comparative Political Studies*, 41, nr. 3, p. 309–337.

Klingemann, Hans-Dieter, Richard I. Hofferbert & Ian Budge (1994), *Parties, policies, and democracy*, Boulder: Westview Press.

Kouwe, Erik van der, Paul Pennings & Hans Keman (2011), 'Tussen mandaat en resultaat: problemen in de vertegenwoordigende democratie?', in: Rudy Andeweg & Jacques Thomassen (red.), *Democratie doorgelicht. Het functioneren van de Nederlandse democratie*, Leiden: Leiden University Press, p. 351–368.

Lijphart, Arend (1999), *Patterns of democracy. Government forms and performance in 36 countries*, New Haven: Yale University Press.

Louwerse, Tom (2011a), *Political parties and the democratic mandate. Comparing collective mandate fulfilment in the United Kingdom and the Netherlands*, Universiteit Leiden.

Louwerse, Tom (2011b), 'The spatial approach to the party mandate', in: *Parliamentary Affairs*, 64, nr. 3, p. 425–447.

Louwerse, Tom (2012), 'Het democratisch mandaat van Nederlandse politieke partijen: crisis of continuïteit?', in: *Res Publica*, 54, nr. 4, p. 413–441.

Mansergh, Lucy, & Robert Thomson (2007), 'Election pledges, party competition, and policymaking', in: *Comparative Politics*, 39, nr. 3, p. 311–329.

Meer, Tom van der (2010), 'In what we trust? A multi-level study into trust in parliament as an evaluation of state characteristics', in: *International Review of Administrative Sciences*, 76, nr. 3, p. 517–536.

Meer, Tom van der, Erika van Elsas, Rozemarijn Lubbe & Wouter Van der Brug (2012), *Kieskeurige kiezers. Een onderzoek naar de veranderlijkheid van Nederlandse Kiezers, 2006-2010*, Universiteit van Amsterdam.

NOS (2012), 'Stemwijzer weer online'; <http://nos.nl/video/406578-stemwijzer-weer-online.html> .

Powell, G. Bingham (2009), 'The ideological congruence controversy. The impact of alternative measures, data, and time periods on the effects of election rules', in: *Comparative Political Studies*, 42, nr. 12, p. 1475–1497.

Ranney, A. (1954; herdruk 1962), *The doctrine of responsible party government*, Urbana Illinois: University of Illinois Press.

Soroka, Stuart Neil, & Christopher Wlezien (2010), *Degrees of democracy politics, public opinion, and policy*, New York: Cambridge University Press.

[Thomassen, Jacques J.A. \(1994\), 'Empirical research into political representation: failing democracy or failing models?', in: M.K. Jennings & T.E. Mann \(red.\), *Elections at home and abroad*, Ann Arbor: University of Michigan Press, p. 237–265.](#)

[Thomson, Robert \(1999\), *The party mandate. Election pledges and government actions in the Netherlands, 1986-1998*, RUG / UU / KUN: ICS.](#)

[Thomson, Robert \(2011\), 'Citizens' evaluations of the fulfillment of election pledges: evidence from Ireland', in: *The Journal of Politics*, 73, nr. 1, p. 187–201.](#)

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2012), *Vertrouwen in burgers*, WRR-rapport nr. 88, Amsterdam: Amsterdam University Press.